

XXI.

Jókai és Liszt Ferencz.

Tündöklő, fényes csillagok nemcsak az égbolton, a földön is szoktak ölelkezni. Az égbolton kettős csillag a nevük. A földön: az irodalom, költészet, művészet egyesülése által jönnek létre, hogy aztán örökké világítsanak.

Vannak mindent őselemekre felbontó æsthetikusok, a kik azt állítják, hogy két művészet soha sem férhet meg egymással úgy, hogy mind a kettő megtartsa saját szellemi belértékét. Egyiknek vagy a másiknak háttérbe kell szorulnia. Egyik vagy a másik az elhomályosulás sorsára kell hogy jusson egymás mellett. Ha a szó- és előadó, az ábrázoló művészet egyesül, egymást kiegészíteni; ha a szobrászat kél versenyre a festészettel; ha a költészet a zenével fog kezét, hogy együttesen hassanak; azt mondják: egyenlő fokra mindketten nem emelkedhetnek. Hogy e tétel általánosságban igaz, azt nem is lehet tagadni. De az is igaz, hogy nincs törvény kivétel nélkül, s még maga

a természet, e nagy törvényhozó alkotásai is tanuskodnak emellett.

Egy ily kivételről akarok megemlékezni s ezt annál inkább tehetem, mert *Jókai* és *Liszt* szóbanforgó szellemi ölelkezésénél úgyszólván a közvetítő szerep jutott részemre.

Liszt F., bármit hozzanak is fel ellene sokan, kétségbevonat magyarsága s magyar hazafias érzületének rovására: rajongással csüggött minden, a mi kimagasulását képezi a magyar állami és szellemi világnak. *Jókai* géniuszának sem volt nálánál őszintébb elismerője s tisztelője. Mindig kereste az alkalmat, hogy vele érintkezessen s tényleg is kifejezhesse iránta való vonzalmát. Ép olyan nagy tisztelője s méltánylója volt *Jókai* neje: *Laborfalvi Róza*, a nagy tragika szellemének is. A magyar fővárosban való tartózkodása alatt többször cserélt velem eszmét afelett: miként működhetnék közre szellemileg *Jókaival*? A hetvenes és nyolczvanas években *Liszt* sokszor lépett fel nyilvános hangversenyekben, különböző jótékony vagy kulturális czélokra. Egy ízben kedve jött bemutatni *Bürger* «*Leonorá*»-járá írt melodramatikus zenéjét. A költemény lefordítására ifj. Ábrányi Kornélt, elszavalására pedig *Jókai*-nét kérte fel, kit maga kísért a zongorán. A hatás természetesen nagy volt.

Midőn másnap beléptem hozzá: örömtelt arccal fogadott, jelentvén, hogy immár megtalálta a *Jókaival* való szellemi társulás módját, föltéve, — jegyzé meg szokott udvariasságával, — hogy *Jókainak* nem lesz ellenére s beleegyezik az óhajtott szövételkezésbe.

Föl akarom kérni Jókait, — folytatá, — hogy írjon számomra egy melodramai zenére alkalmas költeményt, melynek tárgyát reá bízám. Nem szeretnék kosarat kapni, azért kérem önt, legyen szives vele előlegesen érintkezni, hogy ajánlatom elfogadása esetében, biztosra mehessek hozzá.

Semmiről sem voltam biztosabb, mint hogy *Jókaitól* nem fogok kosarat vinni Lisztnek. Úgy is történt. Az örömhír megvitele után Liszt mindjárt másnap tisztelgett Jókainál s a szellemi szövetséget megkötötték. Jókai ismervén Liszt rajongását *Petőfi* költészete iránt: választása *Petőfire* magára esett s így született meg Jókai egyik örökszép költeménye: *A holt költő szerelme* czímmel. Alig telt bele két hét s Jókai nemcsak elkészült a munkával, hanem közbenjárt abban is, hogy *Neugebauer*, a kitűnő *Petőfi*-fordító, lefordítsa azt németre. Mind a két példányt aztán rendelkezésére bocsátotta Lisztnek, ki szintén nem sokáig váratott magára, hogy az őt rendkívül fellelkesített költemény oly megzenésítést nyerjen, mely méltó legyen a nagy költőhöz. Lelkének egész ideál-

ját öntötte bele s a magyar zeneirodalom két hazai lángész ölelkezésével, monumentálisan meggazdagodott. Mindez 1881-ben történt.

*

Mielőtt Liszt a költemény megzenésítéséhez fogott volna: 1881 decz. 21-ről keltezve, a következő francia levélkét intézte hozzám:

«Cher vaillant ami!

La Ballade et la visite de notre illustre ami *Jókai*, me sont extrêmement agréables.

Veuillez bien le lui dire, et je vous attendrai entre 5 et 6 heures le soir. *Jókai* me donnera de suite les indications et *intonations* nécessaires à la composition, dont je suis charmé de faire très humblement hommage à Madame *Jókai*.

Tout à vous

F. Liszt.»

Magyarul:

«Kedves vitézlő barátom!

A ballada és dicső barátunk *Jókai* látogatása végtelen örömmel tölt el.

Legyen szíves ezt vele tudatni; elvárom önöket ma este 5—6 óra közt. *Jókai* majdan megadandja nekem a szükséges tájékoztató útmutatásokat a megkomponálásra. Adja át egyszerűsmind hódoló mély tiszteletemet *Jókainé* úrnőnek.

Hive

Liszt F.»

Majd két óráig tartott a két nagy szellem eszmecseréje és a tárgynak beható megbeszélése, melynél szerencsés valék, mint tanu, én is jelen lehetni. Jókai érdekesen világította meg költői inspirációjának s intencziójának minden motívumát, melyek a költemény megírásakor vezették, s melynél elégségesnek tartotta az olvasóval csak sejtetni — de biztosan sejtetni, — hogy a ballada tárgya alatt egyenes rámutatás nélkül is nem lehet mást, mint Petőfit s nejét érteni. Liszt átértette a gyöngéd diskréziót, melynek azonban részéről, bár finom és poetikus, de biztosabb kifejezést adott akkor, mikor a ballada megzenésítésénél az egész művön keresztül vonuló főmotívumul ugyanazt a dallamfrázist használta fel, mely *Petőfi szelleméhez* czímen kiadott szerzeményének alapgondolatát képezi. A mit tehát a szóköltő elhallgatott, arra a zeneköltő hangokkal mutatott rá. Így világít két csillag a földön, ha egymással ölelkezik.

Mikor a ballada zenéje elkészült: az évekkel ezelőtt oly tragikus halállal kimult Tábornszky Nándor, Lisztnek rajongásig buzgó magyarországi kiadója, sietett azt díszes kiállításban kettős: magyar és német szöveggel közre adni. A diszpéldányt maga Liszt nyújtotta át Jókai-

nak, kit e célból személyesen fölkeresett, föl-kérven egyszersmind ez alkalommal *Jókainét*, hogy azt legközelebbi alkalommal az ő mesteri szavalatával mutassa be a magyar közönségnek. S az alkalom nem sokáig váratott magára.

Az akkora virágzott *«Írók és Művészek társasága»* javára, Liszt élite-zeneestélyt rendezett mindjárt az 1882. év elején a *«Hungária»*-szálló dísztermében s ezt az alkalmat használta fel a ballada első bemutatására Jókainéval, saját zongorakiséréte mellett. Az estélyen jelen volt a főváros színe-java s az irodalom, művészet teljes számban. A bemutatást többszörös együttes próba előzte meg, Jókaiék akkori stánczió-utczai lakásán. Nekem is mindig jelen kellett lennem e próbákön mint közvetítőnek a kettő között, hogy a zene és szavalat nyugpontjaira nézve kellően tájékozva legyenek. Nem kis nehézséggel járt e szerepem, mert Lisztnek nem sokat használt a német szöveg; Jókainénak pedig alkalmazkodnia kellett a mester megszokott előadási szeszélyeihez. Valami empirikus kisegítő módszert kellett kieszelni. Abban állapodtunk meg tehát, hogy az előadáskor én a zongora mellett foglalok helyet mint lapfordító. Mint ilyen, *Lisztet* könnyű volt tájékoztatni a bekezdésekre nézve. Egy gyöngé kar-nyomás: s a dolog rendén volt. Nehezebb feladat jutott Jókainénak, ki vagy csak velem

szembe állva volt néma jellel tájékozható, vagy pedig — mint az ily eseteknél rendesen a legbiztosabb expediens — csak a teljes zenei tudásra támaszkodhatott. El kellett tehát térni a szokásos melodramai szavaltat exigenciájától. Egy finom, láthatatlan selyemszál — a kezemben: — játszta a szellemi telefon szerepét.

Esemény számba ment akkor a *Holt költő szerelmének* ez első bemutatása, melynél nem két, hanem három művészet: *költészet, szavaltat és zene* egyesült tökéletes harmónia színvonala a szellem-világ három oly kimagasló képviselője által, mint *Jókai, Jókainé és Liszt Ferencz*.

Ez keletkezési története a melodramatikus balladának, melyet *Jókai* és *Liszt* dicső nevével kapcsolatban ismer az egész művelt világ, s mely a hányszor csak megjelen a hangversenyek műsorán, arról tesz bizonyosságot, hogy két nagy szellem egybeolvadásának oly tökéletes kifejezése, mely örökké fog fényleni, mint az égboltozat soha el nem muló kettős ragyogó csillaga...